

УДК 027.54(477-25)НБУВІР:025.171:09(477=411.16)

Куцаєва Тамара Олександрівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6092-768X>

кандидатка історичних наук,
старша наукова співробітниця,
сектор Новітньої історії України,
відділ Новітньої історії України,
Національний музей історії України,
Київ, Україна,

e-mail: tamara_kusaeva@ukr.net

Ткачук Костянтин Олександрович,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7244-475X>

керівник дослідних програм,
Громадська організація «Культура заради майбутнього»,
Київ, Україна,

e-mail: cff.kyiv@gmail.com

ЄВРЕЙСЬКА ДРУКОВАНА Й РУКОПИСНА СПАДЩИНА В ЧАСОПИСІ «КИЕВСКАЯ СТАРИНА»

У тезах здійснено огляд єврейської друкованої та рукописної спадщини України на шпальтах часопису «Киевская старина». Огляд двох статей про рукопис з Уманської синагоги та старовинну книгу (Вільно), що побутувала на Київщині, подано як приклад до студії.

Ключові слова: Киевская старина, Ілля Галант, Інститут рукопису, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, юдаїка.

Збереження, студіювання та популяризація єврейської друкованої та рукописної спадщини передбачає, зокрема, виявлення оригіналів тематичних текстів та їхніх описів у різних джерелах. Серед таких джерел є унікальний

український часопис «Киевская старина». У рецензії в 1911 р. часопис був названий єдиною трибуною, з якої могли лунати голоси українських учених. Публікації не обмежувались українознавчою проблематикою, стосувались різних етнічних спільнот, тому часопис зробив внесок у студії полікультурної історії України. За підрахунками проф. Марини Палієнко, вийшло 94 томи «Киевской старины» і 6405 публікацій. Ресурси електронної бібліотеки «Культура України» та електронної бібліотеки Інституту історії України дають можливість для опрацювання оцифрованого архіву часопису. Доступний і попримірниковий перегляд повних комплектів часопису та довідкових видань до нього в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського. Архів редакції часопису зберігається в Інституті рукопису НБУВ, що дозволяє очікувати виявлення цікавих тематичних робочих матеріалів до видання. Перегляд часопису поєднується з опрацюванням інших джерел. Варто звернутися до таких праць, як «Систематический указатель журнала “Киевская старина”», що уклали діячі Полтавської вченої архівної комісії (1911), і систематичного покажчика М. Палієнко (2005). Він містить бібліографічний опис усіх публікацій часопису з історії, археології, етнографії, фольклористики, літературознавства, мовознавства, краєзнавства та творів красного письменства.

Змістовними прикладами до студії з «Киевской старины» пропонуємо два. У першій публікації, присвяченій друкованій спадщині, мова йде про винищення єврейських безцензурних книжок і судове переслідування євреїв за їхнє приховування в Україні. Текст було опубліковано в 1900 р. (липень–серпень), автор – [А. О.]. Це огляд не вказаних джерел про судовий процес проти казенного рабина Лейба Бурди в містечку Животов (колись волосний центр Старо-Животов Таращанського повіту) за приховування «шкідливих, заборонених або не пропущених цензурою книг». Процес, що тривав 16 років (1841–1857), став наслідком непокори рабина наказам Сенату від 27.11.1836 р. та 27.11.1837 р. щодо безцензурних книг і книг, виданих за кордоном. Відповідно до наказів, лише впродовж року могла відбутись добровільна, без покарання, видача власниками книг для їхньої перевірки та ймовірного

подальшого спалення. У публікації, що мала критичну й саркастичну для влади ціль, міститься важлива інформація щодо атрибуції книг. Це були три екземпляри книги «БаХ», що дозволила цензура Віленської академії. З великою долею ймовірності можна стверджувати те, що це були примірники книг авторства рабина Йоеля бар Шмуеля Сіркіса (1561–1640) – видатного вчителя законів юдаїзму. Серед іншого він був рабином у Меджибожі та Белзі. Його називали БаХом відповідно до абrevіатури слів назви його коментаря «Байт хадаш» («Новий дім») на галахічний кодекс «Шулхан Арух» (1563). Коментар – одне з основних джерел законодавчих норм юдаїзму. У Франкфурті в 1697 р. було видано перший том цієї праці, а другий том – в м. Корець у 1785 р. Потім було видання в Празі в 1816 р. та ще одне (без датування, видавця), погоджене цензорами Віленської академії. Саме «Віленське» видання отримала ешива в Животові за заповітом корчмаря Янкеля Ружичанського. Після конфіскації книги мали бути знищені. Однак один примірник мали обов'язково передати в бібліотеку Міністерства внутрішніх справ у Санкт-Петербурзі.

Друга публікація стосується рукописної спадщини, присвячена синагогальній елегії в пам'ять про Уманську різанину 1768 р. Матеріал опублікував у 1895 р. (січень–березень) Ілля Галант, який раніше переклав літературною мовою «дефектний» текст молитви зі збірника одеського рабина Хаїма Йони Гурлянда (1887). Історія дослідження молитви була розглянута ще й в часописі «Еврейская старина» (1909 р., вип. 1). Там же опублікували зображення тексту і вказали те, що оригінал фото зберігався в Одесі. Оригінал молитви, що зберігався в Головній єврейській синагозі в Умані, було написано давньоєврейською мовою на маленькому пергаменті невідомим автором, невідомо коли. Рукопис зникнув під час пожежі в місті на початку ХХ ст. Увага І. Галанта до пам'ятки не випадкова. Він працював у Києві над описом матеріалів з єврейської історії в міському архіві та в архіві при Київському університеті. В 1919 р. історик і археограф ініціював утворення Гебраїстичної історико-археографічної комісії при ВУАН та очолював її до розгрому владою. Восени 1941 р. І. Галант був розстріляний у Бабиному Яру.

Отже, часопис «Киевская старина» цілком обґрунтовано можна назвати змістовним джерелом до теми про єврейську друковану та рукописну спадщину України та деяких зарубіжних країн. Зважаючи на неопрацьованість часопису в цьому контексті, актуальною є систематизація та огляд змісту всіх тематичних публікацій, зокрема встановлення місцезнаходження друкованих і рукописних пам'яток і вивчення сучасного стану їхнього дослідження.

UDC 027.54(477-25)НБУВІР:025.171:09(477=411.16)

Tamara Kutsaieva,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6092-768X>,

Candidate of Historical Sciences,

Senior Research Fellow,

Sector of the Contemporary History of Ukraine,

Department of the Contemporary History of Ukraine,

National Museum of the History of Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: tamara_kusaeva@ukr.net

Kostiantyn Tkachuk,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7244-475X>,

Head of the Research Programs,

NGO “Culture for the Future”,

Kyiv, Ukraine,

e-mail: cff.kyiv@gmail.com

JEWISH PRINTED AND HANDWRITTEN HERITAGE IN

“KIEVSKAYA STARINA” JOURNAL

The paper reviews the Jewish printed and handwritten heritage in “Kievskaya starina” journal. Publications about a manuscript from Uman synagogue and an old book (Vilnius) from Kyiv region were presented as examples to the study.

Keywords: Kievskaya starina journal, Illia Halant, Institute of Manuscript, Vernadsky National Library of Ukraine, Jewish studies.